

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

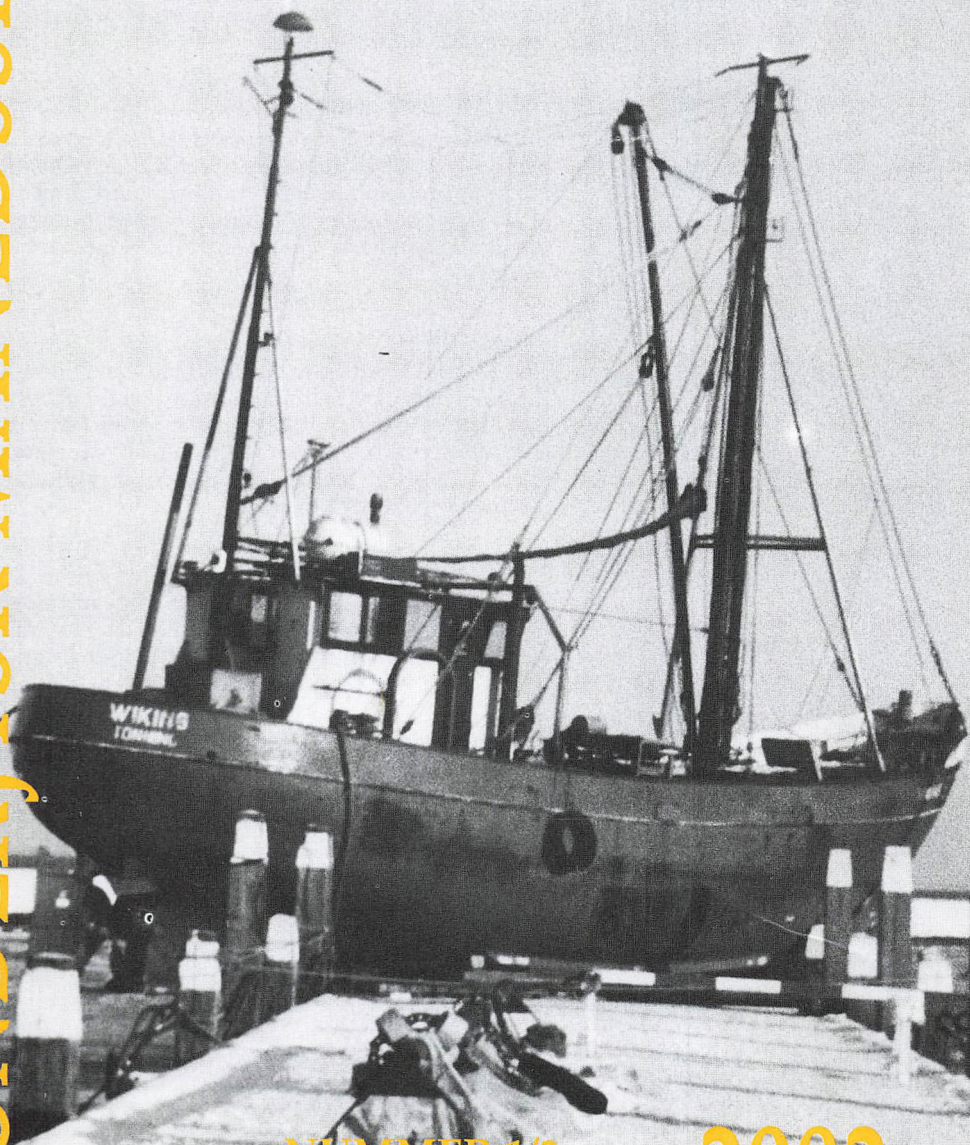
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

NUMMER 1/2
JANUAR/FEBRUAR 2002

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund
for Sønderjylland

Abonnementspris
155 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.

Enkeltnumre 20 kr. pr. stk.

Farvelagte eller udvidede
enkeltnumre 30 kr. pr. stk.

Ekspedition:
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83.

E-mail:

hist.samf.sdj@netbruger.dk
Kontortid ma.-to. kl. 9-14.

Redaktion:
Kim Furdal (ansv.)
Institut for

Sønderjysk Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
email: kf@isl.dk

Lennart Madsen
Haderslev Museum
6100 Haderslev

Carsten Porskrog Rasmussen
Rødekær 1
6200 Aabenraa

© Sønderjysk Månedsskrift
og forfatterne

Sats/montage: Aabenraa Fotosats ApS
Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S,
Haderslev

I dette nummer:

»Du flyver så meget!« 3

Sønderjylland er rig på ildsjæle, skriver ph.d. stipendiat Gunnar Lind Haase Svendsen. I artiklen »Du flyver så meget!« fortæller han om fænomenet ildsjæle og tegner samtidig et portræt af ildsjælen Marten Refslund Poulsen.

Dialekten og de unge 10

Er sønderjysk ved at uddø som dialekt? ph.d. stipendiat Marie Mægaard, Institut for Dansk Dialektforskning, har undersøgt de unge sønderjyders brug af sønderjysk og deres opfattelse af egen dialekt. Resultatet kan læses i hendes artikel »Dialekten og de unge«.

I dejlig erindring 15

Den 27. juli 1976 aflagde Hendes Majestæt Dronning Ingrid et besøg på Ballum-Astrupdiget for at besigtige skaderne og de foreløbige reparationer efter stormfloden den 3. januar samme år. Fhv. digegreve Niels Lorenzen, Ballum Østerende, fortæller om stormen og det royale besøg.

Set og sket i Grænselandet 18

Sidste kvartal af 2001 var præget af valgkampene til Folketinget samt kommune- og amtsrådene. I Grænselandskronikken giver journalist Eskild Bram et indblik i en valgkamp på sønderjysk.

Bognyt 27

Det sker – på de sønderjyske museer 28

Bagsiden om forsiden 32

Det var tæt på en katastrofe, da stormfloden satte ind den 3. januar 1976. Fhv. museumsinspektør H.E. Sørensen fortæller den dramatiske historie.

Forsidebilledet:

Den 70 tons tunge tyske, rejekutter »Wikings« på Kommandørkajen i Havneby havn efter stormfloden den 3. januar 1976. Foto: H.E. Sørensen.

»Du flyver så meget!«

Sønderjyske ildsjæle før og nu

Af GUNNAR LIND HAASE SVENDSEN

Sønderjylland er rig på ildsjæle, der har ydet en indsats for landsdelen og de mange lokalsamfund. Ph.d. stipendiat Gunnar Lind Haase Svendsen, Institut for Grænseregionsforskning, giver en karakteristik af fænomenet og tegner et portræt af ildsjælen Marten Refslund Poulsen.

Indledning

Denne artikel handler om ildsjæle. Jeg vil først give et par eksempler på ildsjæle før og nu i det sønderjyske område. Derefter vil jeg gå dybere ned i min skildring af Marten Refslund Poulsen. Jeg vil vise, hvordan Poulsen dels var en regional ildsjæl, hvis aktiviteter fik stor betydning for Sønderjylland, dels en lokal ildsjæl, der var dybt involveret i foreningslivet

i Agerskov og omegn i første halvdel af 1900-tallet.

Hvad er en ildsjæl?

Med ildsjæle mener jeg i bred forstand mennesker, der bruger en stor del af deres tid på aktiviteter, der er til gavn for deres medborgere. Det er også karakteristisk for ildsjæle, at de engagerer sig i disse samfundsgavnige aktiviteter uden i rimeligt omfang at tage sig betalt herfor. I mine studier af 1900-tallets foreningsliv i Agerskov sogn er jeg stødt på masser af ildsjæle. Disse ildsjæle synes på godt og ondt, men mest på godt at have domineret sognets økonomiske og kulturelle liv.

Tønders mange ildsjæle er hvert år med til at skabe rammerne for Tønder Festivalen. Her er festivalstemningen fanget af fotograf Lis Sylvest. Jydske Vestkysten.

Næppe ret mange har som Martin Hammerich (1883-1940) spillet en så central rolle for Sønderjyllands historie efter Første Verdenskrig. Meget karakteristisk for Martin Hammerichs beskedne væsen og interesse for den sønderjyske sag foretrak han i 1922 en stilling som dommerfuldmægtig i Løgumkloster frem for den mere markante stilling som kontorchef for Statsministeriets sønderjyske afdeling. Herfra kom han frem til sin død til at yde en meget betydelig og uegennyttig indsats for den sønderjyske sags tjeneste. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Båndene bandt

Man kan roligt fastslå, at det gennem det 20. århundrede ikke har skortet på ildsjæle i det sønderjyske område. Dette afspejler sig i et rigt, sønderjysk foreningsliv gennem perioden, ikke mindst i årene umiddelbart før Genforeningen. Dette kan man overbevise sig om ved at læse Troels Finks tobindsværk »Båndene bandt«.

Det sønderjyske foreningsliv afslører for det første, at sønderjyderne har haft og vel stadig har en helt speciel tilknytning til fædrelandet sammenlignet med befolkningen i resten af landet. Dette vi-

ser sig i de mange nationalt sindede foreninger, der har eksisteret i området, også i årtierne efter Genforeningen. Disse foreninger knyttede sig ofte tæt til de øvrige foreninger som f.eks. de økonomiske foreninger. Således blev Landeværnet oprettet i 1913 som en beskyttelse mod de tyske statsopkøb af jord samt den generelt øgede økonomiske indflydelse i området fra tysk side, først og fremmest i form af udlånsvirksomhed.

Ildsjælene bag denne idealistisk prægede, økonomiske bevægelse var H. P. Hanssen, gårdejer P. Fuglsang og lensgreve Otto Didrik Schack. Herom skriver Troels Fink udførligt i sin bog, ligesom han beskriver en lang række af lignende ildsjæle, der var drivkraften bag oprettelsen af bestemte »foreningsmiljøer«, dvs. kredse af indbyrdes beslægtede foreninger, hvor de samme Tordenskjolds soldater går igen. På sin vis kan man sige, at »Båndene bandt« ikke handler om andet end sønderjyske ildsjæle.

På den måde ser man for det første, at der findes en solid, sønderjysk foreningstradition, der har rødder tilbage til tiden før 1921. For det andet, at denne tradition er blevet skabt af kredse af ildsjæle, der har virket i hele det sønderjyske område. Styrken i deres arbejde har ikke mindst været, at de ikke blot har haft en »fælles sag«, men også et godt personligt kendskab til hinanden. De mødtes ofte inden for bestemte foreningsmiljøer, ligesom de regelmæssigt debatterede i de sønderjyske tidsskrifter.

Nutidens ildsjæle

Lader vi årene hastigt rulle og bevæger os op i vor egen tid, er det stadig muligt at spore virkningerne af denne tidlige, stærke foreningstradition i Sønderjylland. Således er interessen for sønderjysk historie og sønderjysk identitet bestemt ikke dalet med årene, snarere tværti-

mod. F.eks. finder vi i Aabenraa - udover Landsarkivet og Landsbiblioteket - både et Institut for Grænseregionsforskning og et Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, der begge udgør en drivkraft i studierne af sønderjysk historie. Men interessen finder vi også udbredt i befolkningen i form af et rigt foreningsliv. Således kan man i Sønderjysk Almanak 2000 tælle op mod 70 lokalhistoriske foreninger og hjemstavnsforeninger i Sønderjyllands amt. Og sidste år blev Æ Synnejsk Forening oprettet med det formål at »kæmpe for bevarelsen af sønderjysk sprog og kultur«. Foreninger, der er særegne for området som ringriderforeningerne, synes også at trives i bedste velgående, og sådan kunne man blive ved.

Et interessant eksempel på et nutidigt »foreningsmiljø«, skabt og opretholdt af frivillige ildsjæle, er kredsen bag Tønder Festivalen. Fra afholdelsen af den første festival i 1975 til i dag er det i kraft af disse ildsjæle lykkedes at gøre Tønder Festival til en institution i landsdelen. Dette ikke blot til glæde for de årlige festivaldeltagere, men også for de mange, aktive arrangører, der gennem festivalarbejdet knyttes sammen med bånd, som skaber en fortrolighed, der rækker ud over festivaldagene. En fornemmelse af denne dynamiske »ildsjæls-atmosfære« får vi i jubelæumsbogen om Tønder Festival, hvor der om de første år står at læse: »Det var fortsat amatører, der nu, på femte år, lavede en professionel festival. Hvert års program blev udvidet og forbedret, hele arrangementet blev mere og mere omfattende. Alt foregik fortsat - om ikke i petroleumlampens skær ved de blåmalede køkkenborde - så dog hist og pist og allevegne. Folk passede deres arbejde i dagtimerne og planlagde festival om aftenen og natten.«

Ildsjæle i Agerskov og omegn
Foreningslivet i Agerskov sogn vidner i

høj grad om den stærke foreningstradition, der har været i det sønderjyske område gennem det 20. århundrede. Jeg har således kunnet opregne op mod 50 foreninger, der har fungeret inden for perioden, hvoraf 20 stadig eksisterer i dag. Det er dog sandsynligt, at denne opregning, der hovedsageligt baserer sig på arkivalierne i Lokalhistorisk Arkiv for Ager-skov Sogn, kun afslører toppen af isbjergget. Der er helt sikkert foregået mange flere forenings- eller foreningslignende aktiviteter.

Ved læsningen af disse foreningsarkivalier samt af den trykte litteratur om området har det gang på gang slået mig, hvilken fantastisk stor betydning en snes personer har haft for egnens udvikling gennem de sidste hundrede år. Deres navne dukker op igen og igen, i alle mulige sammenhænge. Ofte er de repræsentanter for slægter, der har tradition for at være dominerende inden for foreningslivet i sognet, som f.eks. slægterne Lautrup, Severin, Appel, Frej, Refslund, Jensen, Jessen og Poulsen. På den måde kan man se, at den kulturelle arv har medført store forpligtelser for ikke mindst de mandlige medlemmer af disse slægter.

Det lader endvidere til, at disse markante personligheder energiske virke til tider har været til meget stor gavn for deres medborgere, til andre tider måske til mindre gavn. Med det sidste tænker jeg på, at der inden for hver generation har været en eller to gårdmænd, der har været lovligt dominerende i foreningslivet og i lokalsamfundet som sådan. Selvd-råbte sognekonger kunne man måske betegne dem. Imidlertid er der ingen tvivl om, at ildsjælene i Agerskov og omegn både før og nu har været til umådelig stor gavn for deres medborgere på mange af livets områder.

Jeg vil i det følgende begrænse mig til at fortælle om Marten Refslund Poulsen,

der med stor energi virkede i Stenderup, Agerskov og senere i Bovlund.

Kampen for Sønderjylland

Refslund Poulsen levede fra 1874 til 1960. Han var tydeligvis en person, der var lige interesseret i åndens som håndens arbejde og derfor ikke var bange for at give sig i kast med de mest forskelligartede ting. Således opnåede han i løbet af sin erhvervsmæssige karriere at virke som alt lige fra mejerikonsulent, redaktør, skoleforstander, kreditforeningsdirektør, skuespilforfatter til selvstændig landmand.

Genforeningstiden

Refslund Poulsen var først og fremmest en regional ildsjæl, hvilket hans tobindsværk »Erindringer« i høj grad vidner om. Om end man naturligvis skal vare sig for at gøre manden til mere, end han var (i flere af samtidens kredse var man endog særdeles skeptisk over for hans person og hans virke), er der slet ingen tvivl om, at hans hjerte slog for Sønderjylland. Således kan hans liv ses som én lang kamp for Sønderjylland, ikke blot i tiden omkring Genforeningen, men også gennem 1920'ernes og 1930'ernes hårde kriseår.

I forbindelse med den politiske sejr for den danske vælgerforening ved valget til den preussiske landdag den 3. juni 1908 fornemmer man kampånden og ildhuen, når han skriver: »I de 20 år, jeg har tænkt som bevidst dansk, har vore »sejre« syntes mig små og illusoriske i forhold til vore utvivlsomme tab... Der kan jo være en egen bitter lykkefølelse ved at være i en kamp, der må føres trods al udsigtsløshed. Men det, der giver sindet sving og klang, har manglet mig som dansk. Så kom dagen i dag.«

Tiden fra 10. januar til 10. februar 1920 blev en herlig tid, skriver Poulsen. Det var »Nordslesvigs højdepunkt«. Dette var i sandhed tiden for sønderjyske

ildsjæle med et utal af møder og taler, hvor med Poulsens egne ord »enhver der kunne holde 'tråden' [måtte] i ilden.« Og han fortsætter om sin egen indsats: »[Jeg] kom også til at holde en del taler rundt om i Nordslesvig. Det var rørende at se og høre den glæde, deltagerne mødte med. Der blev sunget og holdt småtaler, som var afløb fra det fulde hjerte. Ikke mindst de ubehjælpsomme, dem uden rutine, greb een.« Denne agitation blev også udvidet til »de døde egne«, dvs. det midtsønderjyske område i og omkring Hellevad sogn, så vidt da som »vort hestekøretøj kunne nå«. Op til afstemningsdagen den 10. februar 1920 beretter Poulsen om, hvorledes man i Bovlund-Vellerup kommune havde nedsat syv komiteer: »Som til et bryllup red to unge på pyntede heste rundt til alle hjem otte dage før.«

På selve dagen samledes man i det af Martens far L. B. Poulsen opførte forsamlingshus - kaldet Hanne Poulsens sal - ved Bovlund frikirke. Her havde om formiddagen »piger og koner smurt masser af smørrebrød, så alle kunne blive mætte.« Og Poulsen fortsætter om dette møde: »Taler og sang vekslede, kun afbrudt af fortæring, til kl. 2 - altså i otte timer, hvilket turde være et bevis for stemningen.«

Disse dages feststemning dannede en kontrast til den retsløse tid fra 1914 til Genforeningen. »Jeg,« beretter Poulsen, »købte en revolver, som jeg havde liggende på natbordet og tog med, når jeg færdedes i mørke. Før afstemningen blev der i Rangstrup stjålet så grundigt, endog hvor folk sov, så man mente, tyvene havde brugt 'sovegas'.«

Om Dybbølfesten den 11. juli 1920 skriver han følgende:

»Det var festligt og opløftende at høre talerne og sangen i skanse 6 (senere Kongeskansen) og gå rundt i den skønne og minderige egn og se de mange glade

mennesker. Det var, som om folk i hele Danmark var stævnet sammen. Der traf man kendinge, man ikke havde set i mange år. Det var særlig gribende at se 64 veteraners glæde. Da vi kørte hjem med det sidste aftentog, sang hele vognen 'Der står et slot i Vesterled' og mange andre sange.«

Krisetid

Efter festen kom de hårde tider. Til trods for sin store beundring for H. P. Hanssen betoner Poulsen flere gange, at hvor denne med sit optimistiske sind havde været uvurderlig for landsdelen i genforeningstiden, havde han haft svært ved at forstå de sønderjyske bønders store problemer i tyvernes kriseår. I kraft af sin mere nære kontakt til bønderne vidste Poulsen derimod, hvor alvorligt krisen kradsede, og arbejdede ihærdigt på at modvirke dens synlige tegn, tvangsauktionerne.

Poulsen var først og fremmest en igangsætter, en idémand, der forstod at overtale andre ildsjæle til at gøre en plan til virkelighed. »Du flyver så meget!«, havde juristen Martin Hammerich, en anden af regionens store ildsjæle, således sagt til ham fra sit dødsleje, slidt op - beretter Poulsen - som 56-årig »i uegennyttigt arbejde for den sag, der havde hans varme hjerte«. I januar 1919 var det således Refslund Poulsen, der fik idéen til en hjælpekasse (lånekasse) i tilknytning til Nordslesvigsk Kreditforening - en idé, H. P. Hanssen straks havde været »fyr og flamme« for. Ligeledes blev han senere på året ophavsmand til Sønderjyllands Kreditforening, oprettet den 18. august 1919 under navnet Ny sønderjydsk Landkreditforening.

Det var netop gennem sine tillidshverv inden for disse økonomiske sammenslutninger, at Refslund Poulsen ydede sin største indsats for det sønderjyske område i en svær tid. Herom siger han selv: »Mit livs største arbejde har jeg ud-

Gårdejer Marten Refslund Poulsen (1874-1960), Bowlund, fotograferet som ung af fotograf J. Duus i Aabenraa. Som faderen, frimenighedspræst L.B. Poulsen, var han en stærk personlighed med et dybt engagement i bl.a. den nationale sag, men også på det mere lokale plan. Foto: Privateje.

ført for Laanekassen for Sønderjylland, ved akkorderne og saneringen. Det har ofte været hen imod grænsen for, hvad jeg kunne holde til, undertiden over, men så har et sygehusophold kunnet bringe mig på benene igen. Når jeg har set, hvad andre, selv i den forholdsvis lille kreds her i Nordslesvig, kan præstere, så må jeg føle mig beskæmmet. [Jeg mener] med rette at kunne sige, at jeg har gjort, hvad jeg kunne. Ingen har vel pligt til at udrette mere, end han har evner til, men bør til gengæld bruge dem, han har.«

Der er ingen tvivl om, at de mange tvangsauktioner tog hårdt på ham. Som medlem af lånekassens bestyrelse var han ofte direkte involveret i disse. »Vi [bestyrelsesmedlemmer af lånekassen] talte ofte med naboer om ejendommen,« fortæller han, »og om, hvorvidt ejeren

Marten Refslund Poulsen. Blandt hans mange bestyrelsesposter kan nævnes posten som direktør i Nordlesvigsk Kreditforening, medlem af jordfordelingskommissionen for Sønderjylland, bestyrelsesmedlem i Lånekassen for Sønderjylland, poster som gav ham en betydelig politisk og økonomisk indflydelse under jordkampen. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

fortjente, at der blev gjort forsøg på, om familien kunne blive på ejendommen. Lånekassen og vi ønskede jo helst dette, men på den anden side gik vi ikke så vidt som L.S., der krævede, at alle skulle beholde sin ejendom, selv om vedkommende var så udygtig eller uøkonomisk, at han ikke, selv i en nogenlunde normal tid, kunne have klaret sig.«

Det var tydeligvis af pligt og ikke fornøjelse, at han i dette ærinde tog ud og besøgte de pågældende ejendomme, hvor han naturligt nok »ikke blev mødt med velvilje«. Et sted modtog ejeren ham således med et jagtgevær, et andet sted med en fork. Ved en anden lejlighed gik en ældre kone på gården rundt og vred hænderne i fortvivelse. »Jeg vil sent

glemme de små knæk, det gav i fingerleddene!«, tilføjer Poulsen ved den smertelige erindring.

Det er karakteristisk for Refslund Poulsen - ligesom for andre ildsjæle af hans støbning - at han aldrig sprang over, hvor gærdet var lavest, også selvom han ofte fik utak for sine uegennyttige gerninger. Hvorfor udførte han f.eks. dette 'beskidte' arbejde i forbindelse med tvangsauktionerne? Selv siger han herom:

»Jeg forstod, at det overvejende flertal [på gårdene] viste, at jeg var uvelkommen. Det var ikke behageligt, men jeg stivede mig selv af ved at tænke: Det skal jo gøres, og når du på grund af dine særlige forhold har et ben i hver lejr (jeg var selv som gårdejer i knibe og var bestyrelsesmedlem), så du forstår begge parter, så er det din pligt at udføre jobbet. Sådan vil man jo gerne forskønne sine handlinger. Det var mig i den første tid en tilfredsstillelse, at jeg ikke fik noget for det - det var en ærespost.«

En lokal ildsjæl

Det kan måske overraske, at Poulsen trods alle sine samfundsaktiviteter alligevel betegner sig selv som et hjemmemenneske. Han havde med andre ord en særdeles stærk lokal forankring, der ikke blot bandt ham til gården og familielivet i Bovlund, men som også ytrede sig i en indsats for at fremme levevilkårene i området.

Således var Poulsen aktiv ved »oprydningen«, der begyndte allerede efter våbenstilstanden. Han fortæller: »Vi afsatte de påtvungne tyske kommuneforstandere og valgte nye - jeg blev kommuneforstander for Bovlund Kommune. Vi (...) afskedigede egenmægtigt den tyskuddannede, unge lærer... « Denne lokale kamp for danskheden har Poulsen i øvrigt beskrevet i skuespillet »Tidsbilleder«, hvis tema netop er konflikten mellem hjemmetyske og danske.

I Agerskov og omegn var det dog ikke blot modsætningen mellem tysk og dansk, der var dominerende. I »Minder« hører vi ligeledes om et gammelt skel mellem vest- og østsognet. Omkring 1900 udviklede dette skel sig til et uvenskab mellem byerne - ikke mindst i forbindelse med det såkaldte »Vejforbund«, hvor det forholdsvis rigere vestsogn undslod sig for at betale mere til vejene end østsognet. Således skulle Gotfred Appel, der boede på en lille mager landejendom syd for Rangstrup have udtalt: »Æ vild' da nørre læg' [på kirkegården] væ' si' a en Bovlunder«. Der levede i det hele taget mange sære eksistenser i Refslund Poulsens barndom, og især mange »heftige« og »ilsindede«, fortæller han.

Refslund Poulsen selv glemte alt om skel, når han var opfyldt af en sag. For ham stod sagen frem for alt andet, forekommer det. Således med Midtsønderjyllands elektrificering. »Vi længtes,« fortæller han, »efter at få del i al Kanaans herligheder og også i denne.«

I de første par år efter Første Verdenskrig gav »eltrangen« anledning til stor-sammenslutninger af el i hele landsdelen, og snart var det kun det tyndt befolkede Midtsønderjylland, der var »det mørke fastland«. Igen var det Refslund Poulsen, der blev den store initiativtager, og som den 22. januar 1920 fik andre med på idéen om at oprette selskabet Midtsønderjyllands Elektricitetsforsyning med Poulsen selv som formand. Det var dog ikke let at få økonomien til at hænge sammen, men trods advarsler kløede Refslund Poulsen på, og hjemmet i Bovlund udviklede sig til et centrum for et større netværk af foregangsmænd på området. »Det kunne forekomme,« fortæller han, »at vi i den anledning havde besøg i Bovlund af folk, som jeg ellers ikke ville have lært at kende. De overnattede undertiden også hos os.« Politikere i Aabenraa agiterede heftigt for, at området skulle forsynes af et

højspændingsværk, som skulle bygges i Aabenraa. Poulsen fortæller herom: »Vi svarede dem, at vi forstod, at de drev lokalpatriotisme, men vi mente, at det var vor pligt at undersøge, hvor vi kunne få el billigst. Hvis det kunne gøres om-trent til samme pris ved eget værk, ville vi foretrække dette.«

Også dette projekt gav en del hug til Refslund Poulsen. I den forbindelse undslipper der en for ham sjælden kritik af de medmennesker, der ikke gjorde livet helt let for ham. Således skriver han, at efter at han og den øvrige bestyrelse efter pres måtte gå i november 1922, og værket alligevel blev taget i brug i Agerskov den 27. oktober 1924 uden den gamle bestyrelses medvirken, følte han sig »halvskidt behandlet«. Han havde i 1922 ikke været diplomatisk nok, lød forklaringen.

Nej, Refslund Poulsen var sikkert ikke den store diplomat - men han tog stilling til tingene, og han gjorde tydeligvis alt, hvad han overhovedet kunne, for regionen og sognet. Han ønskede ikke blot at tage vare på sig selv og sine - han fandt også overskud til at tage vare på sine medmennesker. »Selv om personerne«, siger han konkluderende om el-sagen, »er en biting, så har vi vel ret til at hævde, at når enhver fugl værger sin gren, så må vi også have pligt til at værge vor.« Her finder vi i få ord dette menneskes livsfilosofi.

Litteratur:

Fink, Troels: »Båndene bandt«, bd. I-II, Aabenraa 1999.

Jyllandsposten, 26. december 2000.

Sønderjysk Almanak 2000.

Panduro, Carsten m.fl. (red.): »Tønder Festival gennem 25 år. 1975-1999«, Tønder 1999.

Poulsen, Marten Refslund: »Tidsbilleder«. Vamdrup 1942.

Poulsen, Marten Refslund: »Minder«, København 1949.

Poulsen, Marten Refslund: »Erindringer«, bd. I-II, København 1955-57.

Dialekten og de unge

Af MARIE MAEGAARD

Er sønderjysk ved at uddø som dialekt? Ph.d.stipendiat Marie Maegaard, Institut for Dansk Dialektforskning, har undersøgt de unges brug af sønderjysk og deres opfattelse af dialekten.

»Det er da sådan: Jo mere sønderjysk du snakker, jo mere bondsk lyder det også.«

Ordene falder i en samtale, jeg havde med en sønderjysk pige – Nanna - om, hvordan sønderjysk opfattes både af hende selv og af andre. Umiddelbart skulle man tro, at Nanna i citatet gengav de ikke-sønderjyskes holdning til sønderjysk, men hun understreger flere gange, at det faktisk er hendes egen holdning. Hvad udtalelser som denne er udtryk for, og hvordan det hænger sammen med sprogsituationen i Danmark generelt, vil jeg forsøge at belyse på de følgende sider. For at få et indblik i, hvor dialekten står i øjeblikket, og hvordan dens fremtid ser

ud, er det en god idé at se på de unge sønderjyders forhold til den. I artiklen fortæller jeg om resultaterne af en undersøgelse, der netop drejede sig om dette.

De unges sprog

For det første kan man se på, hvordan sønderjyske unge taler sønderjysk. Hvordan lyder deres sønderjyske, og hvornår og hvor meget bruger de det egentlig? Bruger de f.eks. særlige sønderjyske ord og vendinger? Og hvor meget afviger deres udtale fra rigsdansk?

I undersøgelsen blev elever fra Tønder Gymnasium optaget på bånd i forskellige typer af samtaler fra deres dagligdag og i et interview med mig. Eleverne fortalte alle, at de selv talte sønderjysk, og at de skiftede mellem sønderjysk og rigsdansk alt efter omstændighederne. Der er da også forskel på, hvor sønderjysk de taler i de forskellige samtaler, og for at kunne måle »graden af sønderjysk« blev det op-

Undersøgelsen af de unges brug af sønderjysk fandt sted på Tønder Gymnasium. Eleverne på dette billede deltog dog ikke i undersøgelsen.

talt, hvor mange ord de udtalte på sønderjysk og hvor mange på rigsdansk. På sin vis er der egentlig ikke den store forskel mellem sønderjysk og rigsdansk hos de unge. De bruger meget få (eller ingen) af de særlige sønderjyske ord, og deres sønderjyske udtale afviger kun fra rigsdansk mht. forholdsvis få sproglige træk. F.eks. siger de stue og ikke dørn, men til gengæld siger de æ hus og ikke huset, å og ikke på. Der er selvfølgelig forskel på de unges sønderjyske og rigsdanske udtale, men den er ikke ret stor, når man opregner, hvor mange sproglige træk det drejer sig om. Figuren nedenfor angiver, hvor stor en procentdel af de unges ord i forskellige samtaler der har sønderjysk udtale. Der er tale om den mindst og den mest sønderjyske sprogbrug, men som det fremgår, er selv den mest sønderjyske sprogbrug langt fra 100 %. Der er altså en meget stor mængde af udtaler, der er ens i rigsdansk og sønderjysk. Selv om de unge f.eks. taler forskelligt med deres bedstemor, og når de er til eksamen, så er der ikke en ret stor procentmæssig forskel på de to typer af sprogbrug.

Andel af ord med sønderjysk udtale
 0% ◆-----◆----- 100%

Alligevel opfattes forskellen som meget stor, og de unge føler sig nødsaget til at skifte over til rigsdansk i mange sammenhænge. Det, der er tale om her, er ikke en manglende evne til at forstå sønderjysk hos det omgivende samfund, men en manglende vilje til det. Denne manglende vilje hænger i høj grad sammen med det syn, man i øvrigt har på dialekterne.

De kloge og de mindre kloge

Når man spørger danskere, hvad de synes om dialekter, svarer de, at dialekter er kønne (eller måske lidt mere nedladende, at »det lyder så sødt«) og skal beva-

res. Men når det kommer til i praksis at vurdere folk, der taler dialekt, er billedet sjældent så lyserødt. Undersøgelser fra flere steder i landet viser, at vi generelt vurderer folk, der taler med lokalpræg, mere negativt end folk, der taler rigsdansk. Dette gælder dog ikke, hvis lokalpræget er københavnsk; så vurderes personen tværtimod positivt. Disse holdninger kommer ikke frem, hvis de adspurgte ved, at det drejer sig om sproglige forskelle, men derimod, når man udsætter dem for en såkaldt dialektmasketest. I dialektmasketesten skal de adspurgte tage stilling til forskellige personer ud fra båndoptagelser med disse personer. I den undersøgelse, jeg refererer her, er der tale om seks 16-18-årige piger, hvoraf to taler to gange hver, og det er de to, jeg vil fokusere på her. Det drejer sig nemlig om de sønderjyske piger Nanna og Karen, som hver indgår med henholdsvis en optagelse, hvor de taler sønderjysk, og en, hvor de taler rigsdansk. Det interessante ved denne type test er, at de adspurgte ikke ved, at det er sproget, de reagerer på; de får bare at vide, at de skal angive, hvordan de tror, personen er, ved at sætte kryds i nogle skalaer som f.eks. pålidelig-upålidelig, flink-usympatisk. Men i virkeligheden er det sproget, de reagerer på, fordi forskeren, i det omfang det er muligt, forsøger at holde andre faktorer konstante, f.eks. stemmeføring, taletempo og indhold. Testen udføres i tre gymnasieklasser og to hold på teknisk skole, og hver gang blev de adspurgte meget forbavsede over, at det var sprog, det drejede sig om. De troede heller ikke på, at det var de samme piger, der indgik flere gange.

Resultatet af testen er slående. Nanna og Karen vurderes helt klart forskelligt alt efter, hvordan de taler. I figuren nedenfor fremgår hvilke personlighedstræk, de blev vurderet efter, og om der er forskel på vurderingerne (ved statistisk

signifikantstetning). De to piger opfattes altså helt klart som mere intelligente, ambitiøse, effektive, interessante, flinke, pålidelige og med højere uddannelse, når de taler rigsdansk, end når de taler sønderjysk. Det eneste, der ikke er forskel på, er, hvor selvsikre og ligefremme de anses for at være.

	Nanna		Karen	
	Rigs- dansk	Sønder- jysk	Rigs- dansk	Sønder- jysk
Intelligent	+	-	+	-
Ambitiøs	+	-	+	-
Effektiv	+	-	+	-
Selvsikker				
Interessant	+	-	+	-
Ligefrem				
Flink	+	-	+	-
Pålidelig	+	-	+	-
Uddannelse	+	-	+	-

Det siger sig selv, at Nanna og Karen ikke skifter personlighed, når de skifter sprog, men resultaterne tyder altså på, at folk opfatter det sådan. Holdningen om, at dialekter er »kønne« og »søde«, skinner altså ikke igennem her - tværtimod. Det er også værd at bemærke, at de unge faktisk er enige om det; både de, der selv taler sønderjysk, og de, der ikke gør. De sønderjysk-talende vurderer altså selv personer lavere, hvis de taler sønderjysk, end hvis de taler rigsdansk.

Hvad siger de unge selv?

I de samtaler, jeg har haft med de unge, om deres forhold til sønderjysk, er den negative holdning ikke kommet lige så klart frem. Men den kan spores som en dobbelthed i deres udtalelser. Igen er Nanna et godt eksempel:

Interviewer:

Er der nogen fordomme om sprogene, som du har bemærket?

Nanna:

Ja ja, altså tit så er det dem, som er - som har de der sjællandske forældre, ikke også? Og som er opvokset her i Tønder, men som egentlig ikke forstår sønderjysk, altså der er nogle ting, som de virkelig bare - hvor de siger - så kan de godt grine af os og sådan noget og sige: »Nej, prøv lige at snakke dansk,« eller sådan noget, ikke også? Men de bor jo hernede i det her område, så det er faktisk dem, der ikke snakker rigtig dansk - hvis man kan sige det.

Interviewer:

Ja.

Nanna:

Men vi - altså, der er da tit noget om det. Jeg vil da også nok sige, det er da sådan: Jo mere sønderjysk du snakker, jo mere bondsk lyder det også - hvis man kan sige det. Altså der er sådan lidt bonde over det, hvis man snakker sønderjysk, synes jeg - synes jeg selv, altså.

Interviewer:

Er det noget, du selv synes?

Nanna:

Ja.

Her giver Nanna tilsyneladende udtryk for to modstridende synspunkter. Først fortæller hun om de rigsdansk-talendes drillerier og nedgørelsen af dem, der taler sønderjysk, og hun slutter af med at sige, at det i virkeligheden er dem, der burde tale anderledes, og ikke de sønderjysk-talende. Umiddelbart derefter erklærer hun imidlertid, at hun faktisk også selv synes, at der er »noget om det«, og at sønderjysk lyder bondsk.

Nannas udsagn vidner om en splittelse mellem på den ene side en trang til at præsentere sit sprogbrug - og dermed sig selv - i et positivt lys (ved at sige, at det er de andre, der er galt på den), og på den anden side en accept af den dominerende

Den sønderjyske dialekts mulighed er efter Marie Maegaards opfattelse bl.a. afhængig af, at den bliver brugt i medierne. Her er det journalist Pernille Bjer-rum og tekniker Kim Gram i redigeringsrummet, august 1993. Foto: Ti år med TV Syd.

negative holdning til hendes sprogbrug (ved at sige, at hun også selv mener, det lyder bondsk). Denne splittelse, mener jeg, egentlig betegnes bedre som en dobbelthed, hvor Nanna på den ene side synes, at sønderjysk lyder bondsk, men samtidig mener, at man bør tale sønderjysk, når man bor i Sønderjylland. Der er i og for sig ikke noget mærkeligt ved Nannas udsagn; det antyder bare, at de sønderjyske unge har problemer med på den ene side at føle sig knyttet til deres sønderjyske og gerne at ville bevare det, og på den anden side alligevel at mene, at deres sprogbrug er bondsk og derfor ikke kan benyttes i mange sammenhænge. Men det er interessant, fordi det vidner om en spænding i samfundet, mellem den rigsdanske norm, som står meget stærkt i Danmark, og dialekterne, som faktisk er ved at uddø. I øjeblikket er der stadig en spænding, men allerede i den næste generation vil dialekten

sandsynligvis nærmest være væk. Det vil blandt andet ske på grund af de negative holdninger til dialekter. Det er klart, at man skifter dialekten ud med rigsdansk, hvis man kan mærke, at man bliver taget mere alvorligt og i det hele taget bliver opfattet mere positivt, når man gør det.

Sønderjysk og rigsdansk

Det, man kan undre sig over, er, at den rigsdanske norm står så stærkt i Danmark. Vi har generelt en meget lille grad af tolerance over for personer, der taler lidt anderledes end rigsdansk, f.eks. folk, der taler dialekt, eller som taler dansk med udenlandsk accent. Vi ser ned på dem, og som jeg tidligere var inde på, forstår vi ikke, hvad de siger. Også de unge i denne undersøgelse har mange gange oplevet ikke at blive forstået. Men i betragtning af, hvor lille forskellen egentlig er på de unges rigsdanske og sønderjyske udtale, forekommer det meget mær-

keligt, at de så ofte udsættes for, at folk ikke kan forstå deres sønderjyske, men derimod sagtens deres rigsdanske. Den manglende vilje til at forstå sønderjysk hænger sandsynligvis sammen med det negative syn på sønderjysk, som kom frem i dialektmasketesten. Ved at insistere på, at sønderjysk er uforståeligt, signalerer man afstand fra det sønderjyske og dermed fra det, man opfatter som negativt.

Det er også interessant i denne sammenhæng, at sønderjyderne faktisk selv er med til at opretholde ideen om det uforståelige sønderjyske. Som en af de unge siger:

»Noget af det, der irriterer mig mest, det er for eksempel, hvis folk, som normalt snakker rigsdansk, de prøver at slå over i sønderjysk, selv om de overhovedet ikke kan finde ud af det. Det er simpelthen - det virker virkelig nedværdigende. Altså, det har vi også tit snakket om, at det skal du ikke, så skal man bare blive ved med at snakke med mig, så skal vi nok prøve at slå over, fordi vi er nok lidt mere vant til at slå over [...] fordi det, det lyder bare så kikset, hvis folk de prøver at snakke.«

De sønderjysk-talende føler det altså nedværdigende, når rigsdanskerne forsøger at tale sønderjysk til dem. Så selv om den unge pige bag ordene ovenfor et andet sted beklager, at de rigsdansk-

talende ikke vil tale sønderjysk, mener hun også selv, at de skal holde sig fra det. Dette synspunkt ses hos mange af de unge. De har altså opfattelsen af, at de sønderjysk-talende har et sprogligt fællesskab, som de rigsdansk-talende ikke kan - og ikke må - være en del af. På den måde opretholdes skellet mellem sønderjysk og rigsdansk altså fra to sider, fra det omgivende samfund og fra de sønderjysk-talende selv.

Den døende dialekt

Alt i alt tegner der sig et billede af sønderjysk som en døende dialekt. De unge har ikke ret meget sønderjysk tilbage i deres sønderjyske, og de opfatter selv sønderjysk delvis negativt. Det omgivende samfund ser i endnu højere grad ned på de sønderjysk-talende og anser i øvrigt sønderjysk for at være uforståeligt. Dette er efter min bedste overbevisning symptomer på, at sønderjysk ikke vil overleve ret længe som andet end nogle få lokale udtaler. Det eneste, der kan ændre udviklingen, er en ændring i opfattelsen af sønderjysk. Og denne ændring, tror jeg, kan kun finde sted, hvis sønderjysk benyttes de samme steder som rigsdansk, altså i TV, radio og andre offentlige sammenhænge. Dette sker ikke i øjeblikket og kommer sandsynligvis heller ikke til det, og så må man altså se i øjnene, at sønderjysk, ligesom alle andre danske dialekter, stort set vil uddø inden for den nærmeste fremtid.

I dejlig erindring

Af NIELS LORENZEN

Den 27. juli 1976 aflagde Hendes Majestæt Dronning Ingrid et besøg på Ballum-Astrup-diget for at besøge skaderne og de foreløbige reparationer efter stormfloden den 3. januar samme år. Her fortæller fhv. digegreve Niels Lorenzen, Ballum Østerende, om stormen og det royale besøg.

Stormen den 3. januar 1976

Stormen havde anrettet store skader langs hele kysten, og Tønder by blev i den forbindelse totalt evakueret. Alle diger blev mere eller mindre beskadiget. I vort område gik det mest ud over Ballumdiget nord for Rømdæmningen. Der var store huller på ydersiden af diget, og indersiden var særdeles medtaget, idet stormfloden med de vældige bølger skyllede over diget og gjorde store indhug i bagskråningen. 800 m³ sand blev hastigt anbragt i de værste huller, og ca. 60.000 fyldte sandsække blev de følgende dage anbragt i de mest trængende huller på begge sider af diget.

Der var katastrofestemning langs hele

kysten. Pressen, de øvrige nyhedsmedier og mange andre mennesker strømmede til for at bese skaderne. En række politikere med statsminister Anker Jørgensen og trafikminister Niels Matthiasen i spidsen kom allerede på tredjedagen på besøg i området.

Jeg var som digegreve selvskreven til at fremvise og forklare om situationen og dens vanskeligheder. Det resulterede bl.a. i, at der senere blev anlagt de såkaldte bærmeveje langs alle digers inder-sider, så rednings- og entreprenørmateriel kunne komme frem. Omkostningerne herved blev på ca. 36 mio. kr.

Dronningens besøg

Historien fortæller, at der op gennem tiderne ved stormflodsulykker næsten altid har været deltagelse af kongelige personer. Denne tradition skulle åbenbart fortsætte, idet Hendes Majestæt Dronning Ingrid meldte sin ankomst på egnen sidst i juli 1976. Jeg blev ringet op af daværende amtsborgmester Erik Jes-

Vandet slår ind over digerne ved Højer Sluse den 3. januar 1976. Foto: Ernst Winckelmann.

Dronning Ingrid ved bevandingsmøllerne. Fra venstre ses politimester Erik Bøving, digegreve Niels Lorenzen, lærer Knud Elkær Larsen og yderst hans datter Benta. Foto: Privateje.

sen, der meddelte, at man ønskede, at jeg skulle guide Dronningen igennem området og vise hende, hvor slemt det havde været. Jeg fik tildelt et vist antal minutter til forevisningen, men måtte i øvrigt selv bestemme ruten.

Det var selvsagt noget helt nyt for mig at skulle informere selveste Dronningen, så efter et par dages ferie på Sjælland (som jeg ikke havde meget ud af) gik jeg i gang med at planlægge forløbet af besøget. Dagen nærmede sig, og pressens omtale af den forestående begivenhed gjorde, at spændingen steg. Den blev ikke mindre, da amtsborgmesteren dagen før ringede mig op igen og meddelte, at Dronningen ønskede at køre i min bil med mig som fører, da hendes vogn var alt for lav til at køre på den ujævne klægevej ved diget. Det indvilligede jeg i. Jeg kan forsikre, at aldrig har min bil været

så ren, efter at min hustru Hanne og jeg i flere timer prøvede at stadse vognen, en Saab, op til dronningestatus.

Spændt, meget spændt, drog jeg af sted dagen efter med hovedet fuldt af stormflodsdata og en buket i bagagerummet, som min mor havde bundet af blomster fra sin have. Jeg skulle møde Hendes Majestæt Dronningen ved Katastrofevej 15, et stykke nord for Rømødæmningen. Jeg var der i god tid for at orientere mig om, at alt var, som det skulle være. Det samme var en politipatrulje. Efter at den havde forhørt sig om min tilstedeværelse, kørte den videre sydpå.

Nordpå, hvorfra den kongelige kortegge skulle komme, var der intet at se, selv om mødetidspunktet for længst var overskredet. Og dog! I det fjerne anedes en støvsky, og i løbet af kort tid ankom Dronningen med følge.

Forrest i kortegen kørte en bil med ledere af de besøgende. Her rullede man vinduet ned og meddelte mig, at man kørte videre i programmet, da man var blevet forsinket ved Rejsbydiget. I samme øjeblik var Dronningen ude af sin vogn og meddelte, at hun gerne ville se diget og alle sandsækkene.

Forvaltningschef Knud Jensen fra Sønderjyllands amt, der havde været med i digeskadernes foreløbige reparationer, kunne fra bagsædet i min bil berette om stormflodens hærgen. Jeg var selvsagt meget nervøs med så fin en passager, men Dronningen indledte en beroligende samtale om de nærmeste problemer. Snart gjorde vi holdt ved de mange tusind sandsække, som indgik i de foreløbige reparationer. Dronningen var let til bens, og snart vandrede vi på toppen af diget, hvorfra der var god udsigt i alle retninger i det fine vejr. Dronningen stillede mange relevante spørgsmål, som efter bedste evne blev besvaret af Knud Jensen og undertegnede.

På turen tilbage fik Dronningen over-

rakt en nyplukket markbuket af en skolepige fra Astrup, hvorfor Dronningen takkede hjerteligt.

Der var nu kun en halv km tilbage til den kongelige kortege, så jeg følte mig allerede lidt afslappet. Der var jo kun få minutter til, at min opgave var løst, og jeg måtte tage afsked med Dronningen. Men sådan skulle det ikke gå. Kortegeledelsen havde nemlig, mens vi var på diget, bestemt, at Dronningen skulle se en italiensk opfindelse til sikring mod stormflodsskader på Rømodæmningen, som havde fået skader for 20 mio. kr. den 3. januar. Opfindelsen bestod i en trådnetskiste indeholdende et tons storral, som skulle anbringes i brændingen, så at skader blev afværget.

Jeg blev bedt om at følge med ud på dæmningen, da man ønskede, at jeg skulle guide Dronningen i hendes vogn resten af strækningen inden for Ballum sogn. Jeg måtte i hast mobilisere min viden om både historiske ting og nærværende problemer i marsken.

Ved bevandingsmøllerne

Dronningen havde den 27. november 1975 gennem Ingridfondet for Sønderjylland tilstillet Ballum Enges Forskønnelsesforening 5.000 kr. til foreningens virksomhed. Da vi på turen gennem marsken kom forbi de gamle bevandingsmøller, inviterede jeg derfor Dronningen på besøg her. Den forankørende vogn bakkede tilbage og meddelte, at det kunne der ikke blive tale om, da forsinkelsen allerede var vokset betydeligt. Dronningen skar imidlertid igennem og meddelte: »Jeg vil gerne se møllerne.« Og sådan blev det. Dagen i forvejen havde jeg adviseret Knud Elkær Larsen og Erhard Ehmsen, som var medlemmer af bestyrelsen, om at Dronningen muligvis kom på besøg.

Jeg havde imidlertid glemt, at Dronningen røg. Jeg havde ikke nogen lighter,

men heldigvis var politimester Erik Bøving fra Tønder med i vognen, så han sørgede for ild og hjælp til med underholdningen.

På vej ned gennem møllekilen var der noget ujævnt, og jeg glemte helt mig selv et øjeblik. Jeg satte en let hånd over på chaufførens arm og sagde: »Sinne no, der er der et slaw i æ vej.« Det morede Dronningen og chaufføren sig meget over.

Ved møllerne blev Dronningen modtaget af lærer Knud Elkær Larsen, der informerede om møllernes funktion før i tiden og deres nuværende status som turistmål. Dronningen lyttede med stor interesse. Hun syntes, de pyntede vældigt i landskabet, men udtrykte bekymring over, at afskærmningen af selve vingerne ikke var god nok. Det tog vi til efterretning og har siden fået det bragt i orden. Erhard Ehmsen hentede buketter i min bil, der kørte med i følget med Tønders borgmester Jens Børsting Andersen som chauffør. Jeg overrakte buketter til Dronningen med tak for besøget og tak for Dronningens bevågenhed ved stormflodsskaderne.

Efter afsked med møllerne drog kortegen nu sydover gennem Ballum enge, hvor jeg fortalte vidt og bredt og besvarede spørgsmål. Turen gik nu videre gennem nogle af de mange Ballumbyer, der havde været sat under vand den 3. januar, og til Koldby, hvor vi på kommunegrænsen til Højer gjorde holdt ved en ventende delegation af myndigheder, som skulle tage over. Efter endnu et par spørgsmål rakte Dronningen hånden frem til en hjertelig afsked. En begivenhedsrig dag var for mit vedkommende dermed slut.

Dronningen syntes at være uhyre godt forberedt. Det fremgik tydeligt af den måde, hun formulerede sine spørgsmål på. Selv om vi en overgang gik på sandsække, så var det sandelig ikke en ørkenvandring, jeg havde været på.

Set og sket i Grænselandet

Grænselandskronik

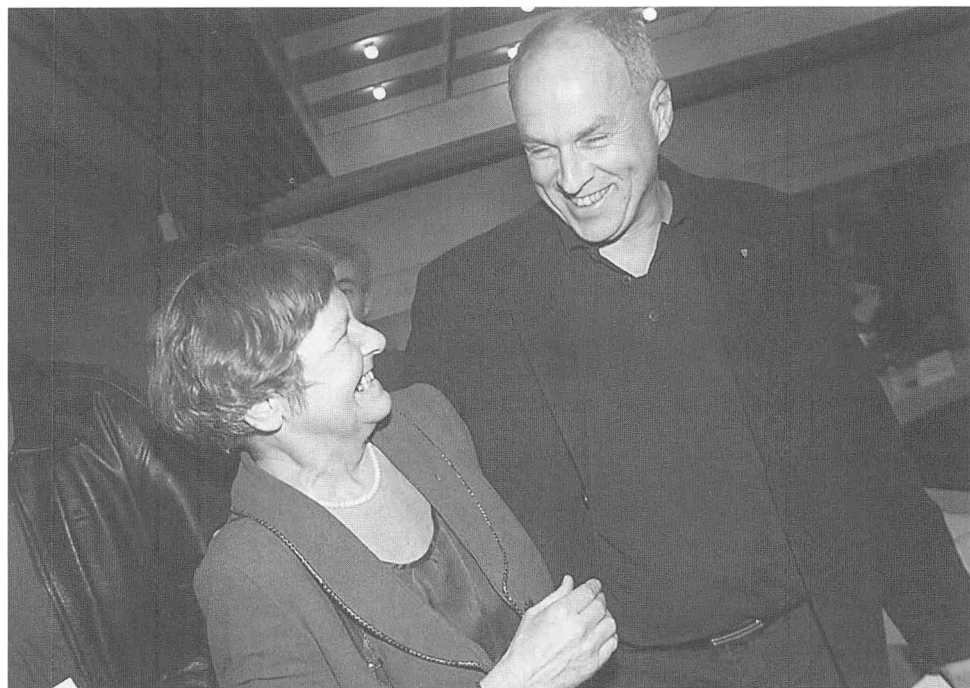
Af ESKILD BRAM

Sidste kvartal af 2001 var præget af valgkampen den 20. november. I årets første Grænselandskronik har journalist Eskild Bram bl.a. kommentarer til en synnejsk valgkamp og det kommunale efterspil i Haderslev.

På tysk har man et Sprichwort, der i fri afbenyttelse lyder sådan: »Gibt's Wahl, dann hat man Qual«.

Når der her skal mindes om kval ved kommunalvalgene i Sønderjylland, så gik det i ganske særlig grad pinefuldt til

i Haderslev efter selve afstemningen den 20. november. Det kan sammenlignes med episoden i H. C. Andersens eventyr »Den grimme ælling«, hvor ænderne sloges så længe om et ålehoved, at katten til sidst rendte med det. Læseren har allerede gættet, at ålehovedet er et billede på det eftertragtede borgmesterembede. Under konstitueringsforhandlingerne lykkedes det i første omgang at skabe et borgerligt flertal for en ny venstreborgmester efter den af lokale venstrevikinger detroniserede Karen From, nemlig

Borgmester Karen Fromm (V), Haderslev, lykønsker sin efterfølger, socialdemokraten Jens Chr. Gjesing. Foto: Karin Riggelsen, Der Nordschleswiger.

Vagn Meck. Men som kampen om åle- hovedet skred frem, fremtrådte byråds- hovedets ubestridte stemmesluger, den so- cialdemokratiske Jens Chr. Gjesing, lek- tor ved Haderslev Katedralskole, som katten i eventyret.

Hvorefter der var noget at tage fat på for spøgefulde læserbrevsskribenter og andet godtfolk i domkirkebyen. Gloser som »sæbeopera«, »farce«, »politibørne- have«, »bedre end en krimi« og anden skæmt udtrykt i overskrifter fløj gennem luften som pingpongbolde over nettet ved en turnering i bordtennis. Igen må man gribe til et bevinget ord for at for- stå det hele: »Brave Leute, aber schlechte Musikanten.«

Lystspillet i Sønderjyllands Amt

Amtsrådvalget var derimod gennem- ført lystspil med en provisorisk regeren- de amtsborgmester Carl Holst i hoved- rollen. Lille Calle, som inderkredsen kal- der den 31-årige lærer fra Rødding, satte landsrekord i antal personlige stemmer (45.546). Det må da siges at være en be- kræftelse på, at man havde valgt den rette til at efterfølge Kr. Philipsen, den »landskendte kæmpe«, som »Politikeren« kaldte forgængeren. Carl Holst tillagde dog i samme avis beskedent Venstres landspolitiske valgsejr ikke så lidt af æren for det personlige resultat. »Men«, tilføjede den unge amtsborgmester: »jeg har skam også selv knoklet røven ud af bukserne!«

Amtsrådvalget gik mindre godt for de to erklærede modstandere af EU og af det etablerede dansk-tyske regionale samarbejde: direktør Kristen Bjerre og den fra Socialdemokratiet udvandrede Britt Tryde Haarløv, sognepræst i Klip- lev. Deres parti »Den sønderjyske Fælles- liste«, der aldrig blev Kr. Philipsens liv- ret, opnåede ikke valg. Om den vender frygteligt tilbage, får vi at se om fire år.

Tommelfingeren blev også vendt ned-

ad for en anden borgerliste bestående af Jan Køpke og Inge Refshauge. Om dis- ses nederlag kan man sammenfattende sige, at det gik som i det gamle koreanske ordsprog, hvor det hedder, at når hvaler slås, bliver rejerne ædt.

Valgkamp på »synnejysk«

Valg for sig og kval for sig. Det helt spe- cielle denne gang var, at der også blev ført valgkamp på *synnejysk*. Formanden for den efterhånden ca. 1.000 medlemmer store og åbenbart livskraftige »Synnejysk Forening«, Erik Haase, Tønder, klappede i hænderne, da det tyske mindretals parti, Slesvigsk Parti, både her og dér førte valgkamp i det sønderjyske folkemål. Haase anser det også for en fjer i hatten, at både en fhv. minister, Frode Sørensen, Sønderborg, og en nu højst nærværende minister, Hans Chr. Schmidt, Vojens, har meldt sig ind i den eksklusive sprogfor- ening. Om »æ gammel spraach« se også senere i kronikken.

Men ikke nok med det. Den tyske præst i Tinglev, Christa Hansen, blev næ- sten landsberømt, i hvert fald i Sønderjyl- land, ved at holde en særlig sønderjysk gudstjeneste. Det var lige ved, at både Guds og Djævelens børn var ved at komme op at slås i våbenhuset til Tinglev Kirke for at få denne oplevelse med. »JydskeVestkysten«s udsendte medar- bejder optalte ca. 300 sjæle til den eks- klusive kirkegang. Pastor Christa Han- sen indrømmede over for bladet, at der normalt »kun« kommer omkring 50 til den månedlige tyske gudstjeneste i sognekirken. Christa Hansen har dog også tidligere benyttet dialektformen ved bryllupper og guldbryllupper, uden at det vakte særlig opsigt. »Jeg var virkelig glædeligt overrasket over«, sluttede præ- sten interviewet, »hvor ivrigt folk sang med på salmerne, og at de gav mig en masse skulderklap, da de gik ud af kir- ken.«

Den tyske mindretalspræst i Tinglev, Christa Hansen, der klarer sin prædiken på sønderjysk. Foto: Karin Riggelsen, Der Nordschleswiger.

SSW til Berlin?

Lidt kval syd for grænsen. Inden for det danske mindretals politiske parti (SSW) blussede der igen en diskussion op om, hvorvidt partiet på baggrund af en betydelig stemmefremgang ved det sidste landdagsvalg skulle forsøge sig med en deltagelse i det kommende forbundsdagsvalg med henblik på at blive repræsenteret i landsparlamentet i Berlin. En af de erklærede modstandere af et sådant forehavende er den mangeårige landssekretær i SSW og dansk byrådsmedlem i Flensborg Rolf Lehfeltd. Andre har fremført det argument for at se bort fra forbundsdagsvalgene, at dersom det danske politiske parti skulle nå den politiske top i kraft af et tilskud af holstenske stemmer (som ved sidste landdagsvalg),

kunne det officielle Tyskland svare igen med at ophæve valglovens særlige særreklusul på 5% af stemmerne, der er givet det danske mindretal, fordi det ikke er et splittelsesparti i lovens forstand, men varetager rent nationale interesser i Sydslesvig. Skete det, ville man derved have opnået en pyrrhussejr.

Mindretallets politiske nestor, fhv. landdagsmand Karl Otto Meyer, skrev i en kronik i »Flensborg Avis« den 20. december om emnet, at mindretallet bør opstille til forbundsdagsvalget, »når vi har en rimelig chance.« I hvert fald burde der gives et bud på, hvornår man er klar.

En vismand om »Skønmaleri«

Også på det kulturelle område føres der debat dernede. Det sker bl.a. på bag-

grund af lektor Karen Margrethe Pedersens store undersøgelse af det danske sprogs stilling i Sydslesvig. Offentliggørelsen har bl.a. inspireret den forhenværende »vismand«, professor Anders Ølgaard, til nogle sprog- og kulturbetragtninger i »Sønderjysk Almanak 2002«. Ølgaard er aabenraaer, og som sønderjyde tager han fat på en analyse af situationen for det danske mindretal, sådan som han opfatter den. I denne forbindelse rører han ved det ømfindtlige spørgsmål, om den (rigs)danske befolkning muligvis præsenteres for et »skønmaleri« af forholdene i Sydslesvig. Vismanden efterlyser videre, hvad han kalder et »publiceringsprog«. Når f.eks. resultaterne af det grænseoverskridende samarbejde forelægges, burde det ske i form af publikationer, udgivet på både dansk og tysk. Her sker dog immervæk fremskridt, mener Ølgaard.

Marskbønder og dåseøl

Vi vender os herefter til den naturhistoriske del af Grænselandskronikken. Lad os straks fastslå, at det sønderjyske landbrug, især lodsejerne i marsken, har modtaget meddelelsen om energi- og miljøminister Sven Aukens afgang i forbindelse med valgnerdelaget med en følelse af lettelse. Forventningerne til efterfølgeren, Hans Chr. Schmidt (V), et af landets egne børn, er så meget desto større. Det forventes, at den nye minister i sin administration vil tage hensyn også til de borgere, der har en nedarvet ret til at dyrke jorden, uden at dette naturligtvis bør tilføre landskabet åbne sår. Det er vist også en almindelig opfattelse, at den nærmest lavkomiske holdning til dåseøllet snart vil være en saga blot. I hvert fald er befolkningen som helhed blevet fritaget for vi-alene-vide-holdningen hos nådighererne i på Slotsholmen.

Miljøminister Schmidt indledte sin karriere med at underkende sin egen

styrelse ved at sende yderligere EU-restriktioner langs de to sønderjyske vandløb, Vidåen, Sønderjyllands største afvandingsområde, og Brede Å, ud i en tredje høringsfase. De to åer er udpeget som såkaldte habitatsområder, hvor sjældne dyr og planter skal have ekstra beskyttelse. Det drejer sig om i alt ca. 2.000 km vandløb.

Bestræbelserne går bl.a. ud på at redde den specielle lakseart *snæbelen* fra at uddø. Fiskens specielle navn kommer af dens næbagtige mund, jf. det tyske ord for næb - Schnabel. Der er tale om én af Europas sjældneste og mest truede fiskearter. Snæbelen lever, så vidt vides, kun i Vidå-systemet, hvor der som en livsbetingelse for fisken er ind- og udgang til og fra Nordsøen. I Danmark kendes der kun sikre gydelokaliteter i Vidåen med tilløb. Som et led i bestræbelserne for at ophjælpe bestanden er der tidligere foretaget kunstigt opdræt i det opvarmede kølevand fra Enstedværket ved Aabenraa Fjord.

Et andet påtrængende spørgsmål er Danmarks Naturfredningsforenings protest mod installeringen af yderligere 100 hollandske vindmøller i den beskyttede del af Vadehavet. En sådan opstilling og møllelarm frygtes at kunne skade fuglelivet, som netop er hyppigt forekommende i denne del af Vadehavet.

Sikkerheden i Vadehavet

Det dansk-tyske regionalråd har også udtalt bekymring for Vadehavet i fremtiden. De 42 medlemmer af rådet vedtog på et møde i Augustenborg at rette henvendelse til de respektive ministre om at forøge mindstefstanden for skibsfarten i Vadehavet, så der i tilfælde af havarier kan blive mere tid til at sætte ind med bjergning. Endvidere ønsker regionsrådet, at der *vedvarende* gennemføres dansk-tysk flyveovervågning for at komme olieforureningen til livs. I øvrigt har

Borgmester Jørgen Witte modtager for Folkehjems bestyrelse, afforfatteren, Marcus Lauesens søn, Niels Lauesen, et portræt af faderen. Foto: Ernst Winckelmann, Jydske Vestkysten.

miljøministrene i Holland, Tyskland og Danmark på et møde i Esbjerg i slutningen af oktober vedtaget at lægge den af Svend Auken varmt anbefalede plan om at få Vadehavet ophøjet til Verdens Naturarv under FN's auspicer på hylden.

Større og mindre begivenheder

Til slut nogle spredte optegnelser om større og mindre begivenheder i hele landsdelen, opsummeret i kronologisk orden:

8. oktober: 24.000 passagerer rejste i året 2001 med den grænseoverskridende Tønder-Nibøl-bane. Det er det højeste tal, siden strækningen blev åbnet i sommersæsonen for to år siden. Det gode resultat medfører formentligt, at trafikken fortsættes i år 2002. (JV)

10. oktober: Tyske ønsker om at rejse hen imod 5.000 mægtige vindmøller i

egen del af Vadehavet skaber frygt både hos danske og tyske lokalpolitikere. De bekymrer sig især om en forøget risiko for sejladsen i Nordsøen. Foruden det tidligere nævnte krav om konstant luftovervågning foreslår man indført lodspligt ved sejlads, hedder det bl.a. i en udtalelse. (JV)

25. oktober: Med en del forsinkelse har den danske stat udgivet en sprogpjece på dansk og tysk, der i henhold til den indgåede sprogpagt informerer om det tyske mindretals rettigheder. Omkring 10.000 medlemmer af mindretallet samt kommuner og andre offentlige institutioner har modtaget pjecen til orientering.

Den trykte vejledning indeholder bl.a. eksempler på, i hvilke tilfælde mindretallets medlemmer har ret til at kommunikere på tysk med danske myndigheder. (JV)

Penge fra Grænseforeningen

28. oktober: Grænseforeningens formand, fhv. kirkeminister Torben Rechendorff, oplyser på årsmødet, at foreningen inden for de nærmeste tre år skal skaffe 1.353.000 DM eller godt og vel 5 mio. danske kroner til køb af et 10.000 kvadratmeter stort græsareal til brug for Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger ved en eventuel udvidelse af den danske idrætshal i Flensborg og som bold- og idrætsbane. Det er Grænseforeningens hidtil største investering i et enkelt projekt. (JV)

31. oktober: Lægeberedskabet i den tyske by Nibøl syd for den dansk-tyske grænse skal efter indgået aftale fremover også dække Tønder og Højer kommuner i tilfælde af katastrofelignende ulyk-

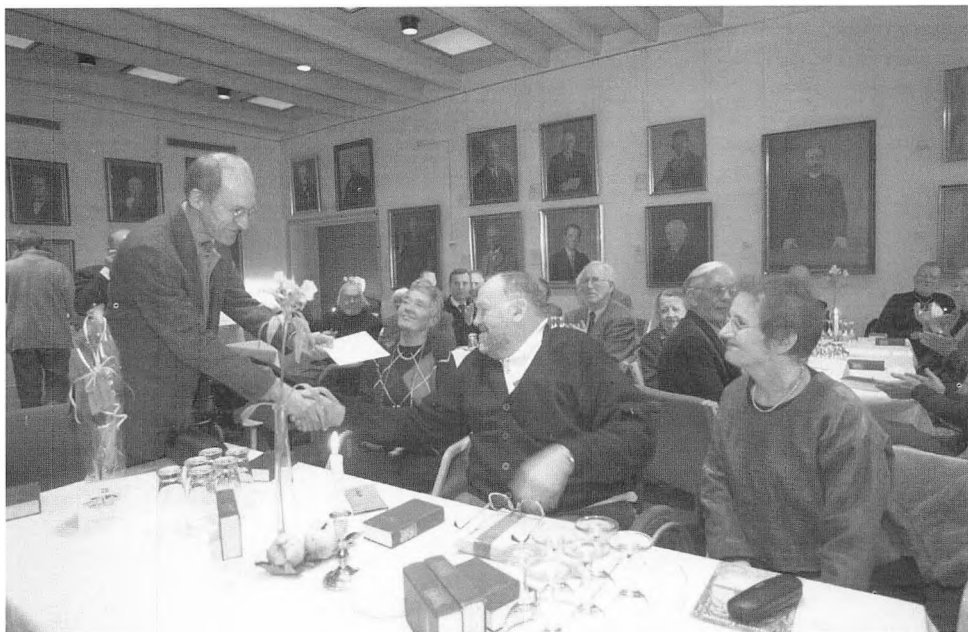
ker inden for det dansk-tyske område. (FLA.)

En artikel i Institut for Grænseregionsforsknings kvartalsblad »Pluk« advarer imod, at man lader den sønderjyske dialekt uddø, fordi alt for mange brugere af det gemytlige sprog ikke ønsker at »stikke af« fra normen, når de færdes og kommunikerer i offentligheden. Det skal så galt være forekommet ved en eksamen, at censor bemærkede: »Man skal jo have en parlør med for at forstå, hvad du overhovedet siger.« (FLA.)

Den tyske dyreværnsstation »Wattenmeer« har afleveret 6.000 underskrifter imod sæljagt i Vadehavet til daværende miljøminister Svend Auken. I en ledsagende skrivelse udtales det, at fiskernes problemer skal løses på sandbankerne i

Skov- og Naturstyrelsen har givet grønt lys for at udnytte Trøjborg Slotsruin i Vestslesvig til egnespil. På billedet ses nogle af arrangørerne, fra venstre Vagn Therkel Pedersen, Uffe Bjerre og Lauge Jepsen. Foto: Lis Sylvest, JydskeVestkysten.

Formanden for Historisk Samfund for Sønderjylland, Lars N. Henningsen, overrækker et legat på 20.000 kr. til forfatteren, fhv. museumsleder H.E. Sørensen, Skærbæk. Foto: Ernst Winckelmann, Jydske Vestkysten.

Vadehavet, ikke i Bruxelles. »Det er ikke på grund af sælerne, at fiskebestanden er så lille i dag. Det er fiskeripolitikken skyld,« hedder det. (FlA.)

1. november: Det tyske mindretal i Sønderjylland har åbnet et skolemuseum på det tyske gymnasium i Aabenraa. Samlingen omfatter foreløbig 2.000 effekter. (No.)

Forbedringer ved Dannevirke

4. november: Danske og tyske soldater har ved fælles arbejdsindsats skabt Museumsparken Dannevirke, et arkæologisk mindested. Parken omfatter bl.a. en smuk og gangbar sti fra det allerede etablerede danske museum »Dannevirkegården«, forbi Valdemarsmuren og frem til skanse 14. Hvis fredningsmyndighederne tillader det, vil der ifølge restaureringsplanen blive etableret et brystværn,

der skal formidle et indtryk af, hvor de danske fæstningskanoner blev kørt i stilling i krigsåret 1864. Stedet skal være tilgængeligt for alle, udtaler museumsinspektør Nis Hardt. (JV)

Jødisk museum under Gottorp

Det jødiske museum i Rendsborg er økonomisk og administrativt lagt ind under delstatsmuseet på Gottorp Slot i Slesvig.

Forhistorien vedrørende dette museum går tilbage til grundlæggelsen af en jødisk menighed i fæstningsbyen Rendsborg på baggrund af et privilegium, som Christian V udstedte den 16. april 1692 til begunstiggelse af religiøse mindretal. Fra dansk side ønskede man hurtigst muligt at få rejst en større bebyggelse inden for fæstningsvolden. Den jødiske menighed oprettede en synagoge i Prinsessegade i

1731 eller 1732. I 1933, da Adolf Hitler kom til magten i Tyskland, var der i Rendsborg kun ca. 30 jøder tilbage, der gradvist flyttede bort eller blev deporteret af nazisterne. Under medvirken af især professor Ole Harck fra det danske mindretal i Sydslesvig afsluttedes i 1985 restaureringen af den tidligere synagoge, hvor der nu er museum.

24. november: Forfatteren og tidligere museumsleder H. E. Sørensen, Skærbæk, har fået tildelt Marcus Lauesens Mindelegat på 20.000 kr. som en anerkendelse for et sønderjysk forfatterskab på omkring 40 bind.

Samtidig hermed har forfatteren Marcus Lauesen (1907-75), født i Løjt Kirkeby, fået sit portræt ophængt på Folkehjem i Aabenraa. Lauesen er især kendt for sin store slægtsroman »Og nu venter vi på skib« fra 1931. Portrættet er malet

af Magdalene Hammerich i 1950'erne. (JV)

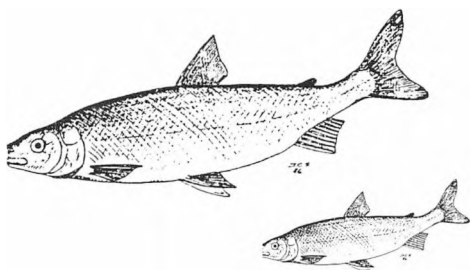
27. november: Kulturudvalget i Sønderjyllands Amt har enstemmigt udnævnt museumsinspektør i Middelfart Peter Dragsbo, tidl. Esbjerg, som museumsleder på Sønderborg Slot. Dragsbo er »gammel« aabenraaer, idet han kom til Aabenraa som syvårig, da hans far blev lektor på statsskolen. (JV)

Flagningen ved grænsen

27. november: Amtsborgmester Carl Holst fastholder, at markeringen af de danske grænseovergange til Tyskland med Dannebrog er en statsopgave. Hejsning og nedtagning af grænseflagene ved hjælp af frivillige vil koste 500.000 kr. årligt. Indtil Schengen-aftalen trådte i kraft den 25. marts 2001, sørgede det danske grænsepoliti for flagbetjeningen. (No.)

Den renoverede jødiske synagoge i Prinsessegade, Rendsborg.

Den lille laksefisk Snæbel, der søges opformeret i Vidåen.

20. december: Zeppelinmuseet i Tønder har fået overdraget et orlogsflag fra den kejserlige tyske marine, hvorunder luftskibshallerne i Tønder sorterede. Flaget stammer muligvis fra ét af de i Tønder stationerede luftskibe, der blev ødelagt ved et engelsk hangarskibsbase raid mod Tønderbasen den 19. juli 1918. (No. + EB)

Sjælden fugl tilbage

29. december: De to sønderjyske ornitologer Jesper Tofft og Klaus Dichmann oplyser i tidsskriftet »Panurus«, at den sønderjyske bestand af den største ugleart herhjemme, *Stor Hornugle*, i øjeblikket må skønnes at andrage op til ti ynglende par. Reviret ligger mellem Aabenraa og den dansk-tyske grænse. I hele Danmark er kun registreret mellem 25 og 30 par af den sjældne rovfugl, der kan have et vingefang på 150 cm og nå en størrelse som en velvoksen gårdhane. Uglen lever af alle slags fugle og pattedyr, og tager endog harer, ræve og tjurer. Dens kalderåb er et gennemtrængende *Uhu*. Karakteristisk er den hornlignende, drejelige fjersamling over øjnene. Stor Hornugle forsvandt i Danmark i slutningen af 1800-tallet, men en lille bestand er blevet opformeret ved indvandring sydfra. (No. + EB)

Forkortelser:

- FIA. Flensborg Avis
- Jlp. Jyllands Posten
- JV Jydske Vestkysten
- No. Nordschleswiger
- RB. Ritzaus Bureau
- EB Forfatterens kommentar

Stor Hornugle, den største danske ugleart. Den er konstateret i øde skovområder mellem Aabenraa og grænsen ved Kruså.

Meddelelser fra Historisk Samfund

Afstemmingsfest på Folkehjem, søndag den 10. februar kl. 19.30.

Der vil være foredrag ved Anke Spoorendonk og underholdning ved et lokalt kor.

Arrangør: Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa Amtskreds, Grænseforeningen, Foreningen Norden og Sprogforeningen

Husmandsbrug

»Husmandsbrug og husmandskolonier i Sønderjylland«. Sønderjyllands kulturmiljøer – nr. 3. Udg. af Det Regionale Faglige Kulturmiljøråd for Sønderjyllands Amt. 20 s., ill. Pris: 25 kr. Kan købes hos Padborg Bog og Idé, tlf. 74 67 31 08.

I hæftets første tredjedel beskrives husmændenes tidlige historie. Begrebet husmand defineres, og der er en kort beskrivelse af de få husmandsbebyggelser i Sønderjylland fra før 1900. Herefter beskrives udstykningsprocessen, som fulgte efter Genforeningen, hvor den nye danske husmandslovgivning kom til at gøre sig gældende for Sønderjylland. Der blev i denne forbindelse udstykket ca. 1750 nye statsstøttede husmandsbrug i landsdelen.

Hæftet er redigeret af Kim Furdal, som bl.a. er formand for Kulturmiljørådet. Teksten er forfattet af lektor, ph.d., Carsten Porskrog Rasmussen, og arkitekt Jørgen Toft Jessen har taget de fleste fotos.

Hæftet er præget af de mange gode og illustrative fotos, kort og tegninger. Dog er det ærgerligt, at der ikke er blevet råd til fire sider mere. Nogle af billederne er blevet for små, specielt s. 14-16, hvor man som læser ærgrer sig over fotografier i frimærkeformat. Bortset fra det er det en fornøjelse at læse hæftet, hvor også de mange billedtekster giver uddybende informationer om bl.a. husmandsbruges arkitektur.

Hæftet må være et »must« for alle de mennesker, der i dag bebor husene i de gamle husmandskolonier. Både til oplysning og som en påmindelse om at passe godt på de ofte meget smukke ejendomme, hvoraf mange i dag lider under kraftige ombygninger.

Elsenarie Dam-Jensen

Kongeåen

Aage Emil Hansen: »Kongeåen. Told- og statsgrænse 1864-1920«, Kruså 2001. 200 s., ill. Pris: 198 kr.

Aage Emil Hansen i Kruså er en kender af de sønderjyske told- og statsgrænser, og har

gennem årene tillige skabt en imponerende foto- og postkortsamling. Det er disse kilder, han øser af i sin nyeste bog »Kongeåen. Told- og statsgrænse 1864-1920«. Det er blevet en vandring fra vest mod øst langs Kongeåen, der var statsgrænse fra 1864 til 1920. Billederne er omdrejningspunktet i bogen, men i modsætning til mange andre historiske billedbøger, ødsler Aage Emil Hansen ikke med materialet. På nær de indledende afsnit rummer hver side et billede og en fyldig tekst. Forfatteren lider ikke af frygten for det tomme rum eller af en svaghed for billeder i frimærkeformat. Og han har tydeligt blik for de sjældne og usædvanlige motiver som f.eks. billedet fra Bastrup i 1919 (s. 111) og hytten ved grænsen (s. 151), der som teksten vidner om hans store indsigt i emnet.

Billederne er imidlertid kun et afsæt for Aage Emil Hansen til at fortælle større og mindre historier om det pågældende sted. Her er selvfølgelig grænsekontrolstedernes historie, historier om nidkærlighed i tjenesten, de uomgængelige smuglerhistorier og meget andet. Det er på samme tid bogens styrke og svaghed. Vi kommer meget tæt på grænsegendarmene, toldere, smuglere og andet godtfolk, og der tegnes nogle fine tidsbilleder, men derved kan læseren meget let miste overblikket. Samtidig indgår under de enkelte grænseovergange de mere generelle oplysninger, som havde fortjent en placering i et indledende afsnit om told- og grænseforholdene ved Kongeåen. Dette gælder bl.a. omtalen af påklædningsreglementet (s. 101). Dette skygger dog ikke for, at Kongeågrænsen har fået en indsigtfuld skildring, som alene på grund af billedstoffet fortjener at blive læst.

kf

Kongevejshospitalet

Dagmar Bork: »Kongevejshospitalet 1864 til 1975«, Haderslev 2001, 156 s., ill. Pris: 150 kr.

Hospitalet på Kongevej i Sønderborg blev efter Genforeningen et af de få specialsygehuse i landet, der primært behandlede kvin-

Fortsættes sider 30

Det sker – på sønderjyske museer

Frøslevlejren

Frøslevlejrens Museum får mange henvendelser fra offentligheden vedrørende de internerede i lejren. Interesse vil vide, om han eller hun nu også var i lejren, i givet fald hvornår og i hvilken barak. Blev vedkommende deporteret til kz-lejr i Tyskland og under hvilke omstændigheder? Ca. 12.000 passerede Frøslevlejren fra august 1944 til maj 1945.

Museet har hidtil måttet besvare de mange forespørgsler på et mangelfuldt kildegrundlag. Først og fremmest samtidige lister over enkelte fangetransporter, som blev offentliggjort i den illegale presse eller udfærdiget af danske myndigheder, samt ankomstlister udfærdiget af den danske fangeledelse i Frøslevlejren. Der til talrige autografer, som fangerne yndede at pryde ejendele, souvenirs, bøger etc. med, og som senere er tilgået museet. Dette fragmentariske materiale kan nu suppleres med et omfattende og fremragende kildemateriale. Museet har nemlig lokaliseret store dele af Frøslevlejrens tyske kommandantskabsarkiv, herunder et nærmest komplet fangekartotek bestående af »Aufnahmebe-
fehle« på hver enkelt fange. Som eksempel på en »Aufnahmebefehl« vises Aage

Der Befehlsgeber
der Sicherheitspolizei und des SD
in Dänemark

København den 4. IX. 1944

Gegenbearbeiter: IV 3 a - Hinrichs

Aufnahmebefehl

Der(Die) Agersted, Aage

geboren am: 19.2.35 in Havørup

wohnhaft in: (Ort Straße) Århus, Banegaardsplads (Hotel Mitz)

Beruf: Dr. Jur.

Religion: lfr. Familienstand: r

Staatsangehörigkeit: Dänemark

Grund der Festnahme: ist Leiter einer Mil.-Org. in Jütland.
(26.5.44.)

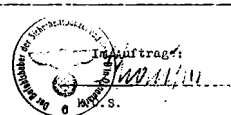
ist als Häftling im: Lager Frøslev
aufzunehmen.

Bemerkung: Über Haftvollzug, Fesselung, Heranziehung zur Außenarbeit
unten

Agersted ist am 14.9.44 mit
Transport von 195 Häftlingen nach
D. ueberstellt

10. 2/2

Fl.

Agersteds. Agersted var fra 1935 politimester i Aabenraa, men blev i 1943 chef for Ordenspolitikkommandoen for Jylland og Fyn med tjenestested i Århus. Agersted, som beholdt sin bopæl i Aabenraa og tilsyneladende nøjedes med

- Indtil 31. marts: **Museet på Sønderborg Slot**
Åbent dagligt 13-16.
- Indtil videre: **Cathrinesmindes Teglværksmuseum**
»Småskibsfart fra Egersund«.
- Indtil 28. april: **Tønder Museum**
Tønder 2001. Portrætter af Tønderborgerne.
16. feb. - 5. maj: **Sønderjyllands Kunstmuseum**
Kunstudstilling med Thomas Bang og Ingvar Cronhammar.
- Indtil 3. marts: **Aabenraa Museum**
Udstilling af gaver modtaget i 2001.
- Jacob Michelsens Gård**
Åben efter aftale med Aabenraa Museum.
- Indtil 10. marts: **Kunstmuseet Brundlund Slot**
Værker fra egen samling.
24. feb. - 21. april: **Midtsønderjyllands Museum**
Kunstudstilling med Hanne Elff fra Köln.
- Indtil 17. feb.: **Haderslev Museum**
The Golden X. Mængder af fotos både i sort/hvid og farve. Arr.
fotogruppen KAMA.
- Museet Holmen**
23. feb. - 17. marts: Udstilling arrangeret af Grafisk Værksted, Odense.

et værelse på Hotel Ritz i Århus, blev arresteret den 26. maj 1944 i forbindelse med den tyske »Politimesteraktion«. Når det i Agersteds »Aufnahmebefehl« anføres, at han var »Leiter einer Militär-Organisation in Jütland«, sigter tyskerne til den såkaldte »P-Plan«. Denne blev udarbejdet illegalt af danske officerer og højtstående politifolk med henblik på at imødegå kaos ved et tysk sammenbrud i Danmark. Som det fremgår af det tyske

aktstykke, blev Agersted »am 14.9.1944 mit Transport von 195 Häftlingen nach D[eu]tschland] ueberstellt«. Han døde den 2. december 1944 i Tyskland.

Museet vil i de næste måneder nærmere granske og bearbejde det nye, omfattende kildemateriale, der også vil udgøre en væsentlig del af kildegrundlaget for en bog om Frøslevlejren, som museets inspektør arbejder på.

Henrik Skov Kristensen

desygdomme, og hvor vanskelige fødsler kunne foregå. Hospitalet kom derfor til på landsplan helt op til 1960'erne at spille en stor rolle som uddannelsessted inden for de læge-lige specialer kvinde- og fødselssygdomme i Danmark.

Indledningsvis må det være tilladt at henlede opmærksomheden på, at betegnelsen »Kongevejshospitalet«, så vidt jeg har kunnet finde frem, ikke har været nogen officiel betegnelse hverken før 1920 eller de første år efter Genforeningen, hvor det var et Amtshospital, og først fra 1. april 1934 blev Amtssygehuset og Statshospitalet lagt sammen, hvorefter betegnelsen blev gynækologisk/obstetriske afdeling ved Statshospitalet/Landshospitalet/ Sønderborg sygehus. Ansatte og lokale har i vid udstrækning kaldt det »Kongevejshospitalet« eller »Kongevejens hospital.«

Den foreliggende bog er primært deskriptiv og hovedsageligt baseret på beretninger skrevet af sygeplejersker, der for de flestes vedkommende har virket på hospitalet som sygeplejelever i et ofte meget kort tidsrum, hovedsagelig i perioden fra slutningen af 1930'erne frem til 1960. Disse beretninger dominerer bogen. Desuden findes enkelte beretninger fra ansatte, bl.a. jordemødre og fra patienter, der har været indlagt. Blandt patientberetningerne har der indsneget sig en fejl, idet en artikel i et videnskabeligt tidsskrift, i øvrigt stort opsat i bogen, bliver udnævnt til at være en disputats. Den var en helt almindelig meddelelse.

Teksten fremtræder meget homogen, hvilket formentlig skyldes et stramt redaktionelt arbejde. Illustrationerne er talrige, men af meget svingende kvalitet. Adskillige er dog uden interesse og relation til bogens indhold i øvrigt.

Tiden fra 1894 til 1920 omtales kun summarisk på få sider, hvilket ikke tillader noget indtryk af denne periode til trods for, at den rummer interessante historiske elementer.

Man får det indtryk, at forfatteren helt har helliget sig begivenheder inden for murene, mens forholdene i samfundet, der har bevirket afgørende ændringer i hospitalets virke,

så godt som ikke omtales. Jeg savner således en redegørelse for sygehusets placering i de tre sønderjyske amters sygehusvæsen. En kendsgerning er det, at talrige gynækologiske indgreb blev foretaget på de to andre sønderjyske amters almenkirurgiske afdelinger, hvor også komplicerede fødsler foregik. På Aabenraa sygehus, som lå i samme amt, var dette også tilfældet, og fra 1971 havde man endda en overlæge, der var speciallæge i obstetrik og gynækologi. Hvilke kvinder blev da henvist til Kongevejshospitalet?

De talrige ændringer i lovgivningen omkring jordemødrenes virke og deres betydning for sygehuset omtales, så vidt jeg kan se, ikke. Imidlertid medførte det faktisk et skift således, at næsten alle fødsler fra slutningen af 1960'erne kom til at foregå på sygehusene, hvilket også betød, at jordemødrene blev en integreret del af svangreambulatoriet, som tiltog i omfang.

Endvidere ville det have været på sin plads med en omtale og analyse af de store socialpolitiske problemer, man ville løse i 1920'erne og 1930'erne, og som i høj grad påvirkede aktiviteterne på hospitalet. Dette resulterede bl.a. i lovgivningsmæssige tiltag som f.eks. Sterilisationsloven fra slutningen af 1920'erne med senere ændringer og lovene vedrørende abortus provocatus med den første lovgivning i 1937, og hvor man med ændring i 1973 fik fri abort. Det ville have givet et mere afrundet billede af specialsygehusets virke. Som ansat i denne periode erindrer jeg tydeligt de problemer, mange havde med disse love, og tillige den omtale, som enkelte ansatte forårsagede i medierne.

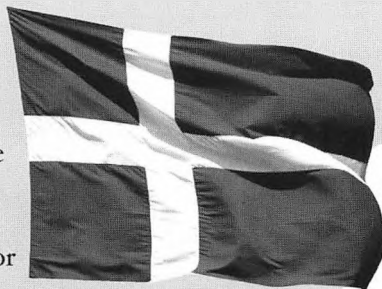
Bogen har sine kvaliteter i de talrige episdiske beretninger fra især sygeplejen på sygehuset. Jeg mener derimod ikke, at jordemødrenes virke har fået den omtale, den fortjener. Man fornemmer ej heller, hvilken betydning hospitalet reelt havde fra midten af 1930'erne for uddannelsen af talrige læger i Danmark, der senere blev speciallæger i gynækologi/obstetrik, hvoraf mange blev overlæger og en enkelt endda professor i faget.

Johannes Brix

•• Aktiv i grænselandet ••

Folkeafstemningen i 1920 delte Sønderjylland ved Skelbækken. To nationale mindretal opstod, og anerkendelse af disse er en vigtig forudsætning for et godt samarbejde på tværs af landegrænsen.

Der hersker gode forhold mellem mindretals- og flertalsbefolkning, - men stadig er der forskel på dansk og tysk. Ca. 50.000 sydslesvigere ønsker at leve som danske i det tyske samfund. En af forudsætningerne for et aktivt dansk kulturelt og folkeligt liv i Sydslesvig er støtten fra Danmark. Den giver midler til drift af danske børnehaver og skoler - ungdoms- og kirkeligt arbejde - biblioteker og meget mere.

Den danske stat og Grænseforeningen yder og formidler denne støtte. En stor medlemsskare i Grænseforeningen er det folkelige grundlag for, at dette fortsat kan ske.

Bliv medlem af GRÆNSEFORENINGEN

»Det er Grænseforeningens formål at virke til støtte for danskheden i grænselandet - særligt syd for grænsen, samt at styrke og udbrede kendskabet til grænselandets forhold«

Protector:

Hans Kongelige Højhed Prins Joachim

Årskontingentet varierer i lokalforeningerne omkring 100,- kr. For dette beløb får du seks gange om året bladet »GRÆNSEN«, - Grænseforeningens smukke årbog samt indflydelse på det lokale arbejde i din egen kreds.

Ring eller skriv efter Grænseforeningens brochure: Postboks 1530, Peder Skrams Gade 5, 1020 Kbh. K. Tlf. 33 11 30 63 eller hos den lokale formand.

Tønder Amt

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Haderslev Vesteramt

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Haderslev Østeramt

Lisbet Skau
Hasselvej 4
Hammelev
6500 Vojens
tlf. 74 50 79 22

Sønderborg Amt

Marie Hess
Frydenlundvej 5
6430 Nordborg
tlf. 74 45 62 65

Aabenraa Amt

Ove Nissen
Dalsmark 3
6300 Gråsten
tlf. 74 65 07 45

Stormfloden den 3. januar 1976

Bagsiden
om
forsiden

Om formiddagen den 3. januar 1976 blæste det ualmindelig kraftigt, og vandet i Vadehavet steg med foruroligende hast, så myndighederne kl. 12.20 så sig nødsaget til at indføre alarmberedskab. Det betød, at beboerne i de truede områder skulle evakueres, ligesom alt disponibelt mandskab fra det meste af Sønderjylland blev indsat. Også Tønder sygehus blev evakueret og patienterne overført til de øvrige sønderjyske sygehuse.

På godt halvanden time var Ribe og Tønder samt marskområderne vest for byerne stort set mennesketomme på nær nogle ganske få, som havde nægtet at lade sig evakuere. De måtte underskrive en erklæring om, at de var blevet advaret, at de blev på eget ansvar, og at de gav afkald på hjælp i tilfælde af digebrud. I alt blev over 20.000 mennesker ført i sikkerhed fra de truede områder. Det er den største evakuering i Danmarkshistorien.

Samtidig (omkring kl. 14) oplyste Tønders politimester Erik Bøving, at et afgørende genembrud kunne forventes inden for de nærmeste minutter, idet computeren på politistationen forudså, at vandet ved 16-tiden ville nå en højde på 5,75 meter over dansk nul, hvilket ville betyde, at digerne under ingen omstændigheder kunne holde, så meget mere som højvandet først skulle kulminere en time senere. Men allerede inden kl. 16 begyndte vandet at falde, og 16.09 afblæste Bøving alarmen, og folk begav sig hjemmefter.

Da vandet var på sit højeste, måltet der en vandstand på +4,88 meter ved Højer Sluse og +4,70 meter ved Kammerslusen ved Ribe ås udløb. Det var de højeste vandstande, der

var målt i Danmark, siden man havde indført nøjagtige målinger kort efter 1900.

Ved stormfloden i 1981 nåede man en højere vandstand ved Kammerslusen på +5,01, hvilket er hidtidig rekord.

Alle de danske fastlandsdiger holdt, selv om det en overgang så meget truende ud, og der blev slået grimme huller i alle digerne. Nord for Rømødæmningen måtte et stort hul stoppes med sandsække. På den lave kyststrækning fra Ballum til Koldby, hvor der ikke findes noget dige, blev flere ejendomme oversvømmet, og der blev ødelagt indbo, bygninger og besætninger for store beløb. Rømødæmningen blev slemt beskadiget, ligesom Juvrediget blev gennembrudt og den bagvedliggende kog oversvømmet. Havnebyhavn stod under vand, og ikke mindre end 13 fiskekuttere strandede eller sank. En tysk rejekutter på ca. 70 tons, »Wikings«, blev af flodbølgen løftet op på Kommandørkajen, en fortøjningsmole i havnen, som ellers i henhold til skiltning ikke måtte benyttes af maskiner eller køretøjer med en vægt over ét tons! Kutteren stod i nogle uger som et velbesøgt »vartegn« for havnen. På Lakolk blev butikstorvet og adskillige sommerhuse oversvømmet. Skaderne på de offentlige anlæg blev anslået til ca. 20 mio. kr., hvortil kom betydelige private skader.

Hvis vandet var steget blot nogle ganske få centimeter mere, eller hvis presset på digerne havde været 10-20 minutter længere, ville digerne ved Højer og Ribe utvivlsomt været gået, og en uoverskuelig katastrofe havde været en kendsgerning. Nu slap vi med skrækken.

H. E. Sørensen